

BARBARA JELONEK

Uniwersytet Wrocławski
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
e-mail: barbaraajelonek@gmail.com

Przejawy prawne wolności religijnej w Japonii

***Abstract.** This paper describes the manifestations of the legal, social and cultural determinants of religious freedom in Japan. The author presents in detail regulations contained in the Constitution of Japan and Religious Organizations Act, which constitute a basis of the religious freedom. These regulations have not yet been commented on in Polish literature, and there is no translation of the latter act into the Polish language. The act provides a definition of the religious organization, regulates the procedure of its establishment and the elements which gives it the status of a legal entity. The author also presents selected examples of the actual manifestations of religious freedom in Japan.*

Keywords: religious freedom, constitution, law, Japan

Wprowadzenie

Japonia jest interesującym przykładem związku, jaki zachodzi pomiędzy aspektami prawnymi, społecznymi i kulturowymi w ramach przejawiania się w tym kraju wolności religijnej. Nakreślę tu oznaki tych zależności i ich uwarunkowania. Szczegółowo omówię regulacje prawne stanowiące podstawę wolności wyznania zawarte w Konstytucji Japonii oraz w Ustawie o organizacjach religijnych. W literaturze polskiej nie ma ani tłumaczenia, ani opracowania tego ostatniego aktu.

1. Wolność religijna w Konstytucji Japonii

Współczesna Konstytucja Japonii¹ została uchwalona w 1946 r., zaś wcześniejsza ustawa zasadnicza pochodziła z okresu Meiji². Obie ustawy zawierają prawne uregulowania dotyczące statusu wolności wyznania.

W obecnej japońskiej Konstytucji w czterech przepisach prawnych odnajdziemy regulacje odnoszące się do wolności religijnej. Art. 14 stanowi, że wszyscy obywatele są równi wobec prawa, niedopuszczalna jest jakakolwiek dyskryminacja polityczna, ekonomiczna i stosunków społecznych, z powodu rasy, wyznania, płci, pozycji społecznej ani pochodzenia rodzinnego. Z kolei zgodnie z treścią art. 19 wolność myśli i przekonań jest nienaruszalna. Art. 20 gwarantuje przestrzeganie wolności wyznania. Państwo nie przyznaje żadnych przywilejów organizacjom religijnym, a ponadto nie mogą one mieć jakiegokolwiek władzy politycznej. Oprócz tego nikt nie może być zmuszany do brania udziału w aktach, ceremoniach, obrzędach i praktykach religijnych, a państwo i jego organy powstrzymują się od nauczania religii oraz od wszelkiej innej działalności religijnej. Ostatni przepis prawny Konstytucji, który dotyczy omawianej tematyki, to art. 89, który reguluje kwestię funduszy publicznych. Fundusze publiczne nie mogą być wydatkowane, a inny majątek przeznaczony na użytek, korzyść lub na utrzymywanie jakiegokolwiek instytucji lub stowarzyszenia religijnego bądź na przedsięwzięcia filantropijne, dobroczynne lub oświatowe bez poddania tego kontroli władz publicznych.

W poprzedniej Konstytucji, czyli Konstytucji Meiji, status religii można wywnioskować z treści art. 28, który stanowił, iż obywatele Japonii, w granicach niezagrażających wykonywaniu ich obowiązków jako poddanych, korzystali z pełnej wolności wyznania³. Artykuł ten jednak stał w opozycji do art. 3 tej Ustawy. Stanowił on, że cesarz był wówczas „święty i nienaruszalny”⁴, co nawiązuje bezpośrednio do mitologii japońskiej. Z kolei na mocy art. 1 współczesnej japońskiej Konstytucji cesarz jest symbolem państwa i jedności narodu, otrzymuje swoje stanowisko z woli narodu, do którego należy władza suwerenna⁵. Powojenna Konstytucja podtrzymuje zasadę wolności religijnej oraz zasadę rozdziału religii od państwa⁶.

¹ Konstytucja Japonii, Ossolineum, Wrocław 1990.

² Konstytucję tę ogłoszono w 1889 r., czyli w okresie Meiji, stąd nazwa – Konstytucja Meiji (jap. 明治憲法 Meiji Kenpō).

³ Konstytucja Meiji (1889), <http://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c02.html> [15.12.2015]. Zob. P.J. Herzog, *Japan's Pseudo-Democracy*, New York University Press, New York 1993, s. 99.

⁴ Artykuł 3 Konstytucji Japonii z 1889 r. stanowił, że „The Emperor is sacred and inviolable”.

⁵ Konstytucja Japonii.

⁶ H. Hardacre, *Religion and the Japanese Constitution*, Harvard University, http://rijs.fas.harvard.edu/crrp/papers/pdf/Hardacre_ReligionConstitution.pdf [15.12.2015]; V.L. Bestor, T.C. Bestor, A. Yamagata (red.), *Routledge Handbook of Japanese Culture and Society*, Routledge, London & New York 2011, s. 188.

2. Wolność religijna w Shūkyōhōjin-hō

Kolejnym aktem prawnym regulującym kwestie wolności religijnej w Japonii jest Ustawa Shūkyōhōjin-hō⁷, która została uchwalona 3 kwietnia 1951 r. Uchwalenie jej miało na celu określenie podstaw prawnych istnienia i funkcjonowania związków wyznaniowych⁸. Ustawa ta nie ma polskiego tłumaczenia, w związku z tym przedstawię tu główne zagadnienia prawne w niej zawarte. Ustawa składa się z dziesięciu rozdziałów⁹, które bardzo szczegółowo regulują podstawy prawne działalności zrzeszeń religijnych (tab. 1).

Tabela 1. Charakterystyka prawna Ustawy Shūkyōhōjin-hō

Rozdział	Regulacja prawna	Poruszana problematyka
Rozdział 1	art. 1-11	przepisy ogólne
Rozdział 2	art. 12-14	proces rejestracji organizacji, formułuje ich status oraz wymienia podstawowy cel działalności
Rozdział 3	art. 15-25	administracja organizacji
Rozdział 4	art. 26-31	przepisy prawne umożliwiające modyfikację regulaminu rejestracji związków wyznaniowych
Rozdział 5	art. 32-42	fuzje
Rozdział 6	art. 43-51	rozwiązanie organizacji
Rozdział 7	art. 52-70	kreśli warunki rejestracji, fuzji i likwidacji związków wyznaniowych
Rozdział 8	art. 71-77	nakreśla strukturę i zadania Rady Organizacji Religijnych
Rozdział 9	art. 78-87	przepisy pomocnicze
Rozdział 10	art. 88-89	przepisy odpowiedzialności karnej

Źródło: *The Religious Corporations Act*, poz. 126, 3 kwietnia 1951.

Głównym dążeniem projektodawców Ustawy było przyznanie osobowości prawnej organizacjom religijnym. Ustawodawca ułatwia w ten sposób zarządzanie i posiadanie przez nie miejsc kultu oraz innych nieruchomości, a ponadto określa warunki utrzymania i korzystania z tych własności. Z tego powodu, że wolność wyznania zagwarantowana jest w Konstytucji Japonii, zadaniem japońskiego rządu jest przestrzeganie jej we wszystkich fazach tworzenia przepisów i aktów prawnych.

⁷ H. Hardacre, *Religion...*; V.L. Bestor, T.C. Bestor, A. Yamagata (red.), *Routledge Handbook*. Zob. także: W.E. Deal, B. Ruppert, *A Cultural History of Japanese Buddhism*, Wiley-Blackwell Guides, Wiley-Blackwell, London 2015, s. 232. Por. B. Staemmler, U. Dehn (red.), *Establishing the Revolutionary: An Introduction to New Religions in Japan*, LIT Verlag, Berlin 2011, ss. 31-32.

⁸ Poprzednie ustawy traktujące o tychże podstawach to Shūkyō Dantaihō z 1939 r. oraz Shūkyō Hōjinrei z 1945 r.

⁹ Na końcu tego aktu prawnego znajdziemy postanowienia uzupełniające.

W związku z tym artykuły prawne niniejszej ustawy nie powinny w jakikolwiek sposób ograniczać jednostki, grupy lub organizacji, np. przy rozpowszechnianiu nauki, prowadzeniu uroczystości i wykonywaniu usługi.

Zgodnie z artykułem pierwszym ustawy *The Religious Corporations Act*:

- na mocy Konstytucji istnieje i gwarantowana jest wolność religijna i rozdział religii od państwa,
- powyższa wolność powinna być przestrzegana we wszystkich działaniach rządu, tj. tworzeniu i funkcjonowaniu prawa,
- państwo i administracja nie mogą ingerować lub pośredniczyć w sprawach związanych z religią,
- istnieje zasada podziału na to, co świeckie i święte,
- organizacje religijne traktowane są na równi z innymi organizacjami i nie stoją ponad prawem,
- celem ustawy jest zagwarantowanie, w możliwie najszerszym zakresie, swobody praktyk religijnych¹⁰.

W niniejszej ustawie znajdziemy też kilka szczegółowych informacji dotyczących statusu formalno-prawnego związków religijnych. Można wyróżnić kilka rozdziałów Ustawy i przyporządkować im konkretne zadania przypisane przez omawiany tu akt prawny:

- rozdział I, II i III: system zatwierdzania – organizacja religijna powinna otrzymać zgodę odpowiednich władz na utworzenie, zmiany w jej statucie i warunki jej rozwiązania;
- rozdział IX: system odpowiedzialnych urzędników (*Responsible Officers – sekinin yakuin*) – działanie i podejmowanie decyzji przez związek wyznaniowy ma być prowadzone przez przedstawicieli, którzy są odpowiedzialni za grupę, ponadto jeden z nich reprezentuje całą grupę wiernych;
- rozdział I, VI i X: system informowania, który nakłada na organizacje religijne pewne obowiązki, np. po sprzedaży aktywów lub podjęciu ważnych kroków formalnie zawiadomić zainteresowane strony i grupę wyznawców o tym fakcie¹¹.

Do grupy religijnej, która chce otrzymać status organizacji religijnej, należy m.in. rozpowszechnianie *credo*, wykonywanie obrzędów religijnych, kultywowanie wiary i jej pielęgnowanie oraz posiadanie miejsca kultu. Niektóre zmiany zostały

¹⁰ *Religious Corporations Act*, poz. 126, 3 kwietnia 1951. Akt prawny dostępny pod adresem internetowym Portalu Japanese Law Translation Database System zarządzanej przez japońskie Ministerstwo Sprawiedliwości: <http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?id=2084&vm=04&re=02&new=1> [15.12.2015], tłum. własne z języka angielskiego; A. Wróblewska, *Obraz chrześcijaństwa w Korei w świetle koreańskiego piśmiennictwa religijnego, naukowego i literackiego*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. J. Świdzińskiego, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Neofilologii, Instytut Językoznawstwa, Zakład Badań Porównawczych Nad Kulturą, <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/280/1/Praca%20doktorska-%20wroblewska%20agnieszka.pdf> [15.12. 2015].

¹¹ *Religious Corporations Act*; I. Kenji, *Religious Corporations Law (Shūkyō hōjin hō)*, 28.02.2007, <http://eos.kokugakuin.ac.jp/modules/xwords/entry.php?entryID=1099> [30.05. 2014].

wprowadzone do ustawy w grudniu 1997 r.¹² Krytycy podkreślają, że znowelizowane prawo nie przywróci ingerencji państwa i tłumienia wolności religijnej¹³.

Nad wszystkim czuwa Rada Organizacji Religijnych. Ustanawia się ją w Ministerstwie Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii. Składa się na nią nie mniej niż dziesięciu i nie więcej niż dwudziestu członków, którzy powoływani są przez Ministra Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii spośród praktyków religijnych oraz osób posiadających wiedzę i doświadczenie dotyczące religii (art. 72). Członkowie Rady powoływani są na okres dwóch lat i mogą być ponownie mianowani (art. 73), z kolei spośród swoich członków wybierają oni przewodniczącego w drodze głosowania, zaś ten mianowany zostaje przez wyżej wspomnianego ministra. Przewodniczący kieruje sprawami Rady Organizacji Religijnych (art. 74).

Członkowie Rady wykonują swoją pracę w niepełnym wymiarze czasu pracy i nie otrzymują wynagrodzenia za pełnienie swoich funkcji. Zwracane są im jedynie koszty niezbędne do wykonania obowiązków (art. 75).

3. Udział procentowy związków wyznaniowych w Japonii

Zgodnie z danymi opublikowanym w ramach projektu Pew Research Center's Religion & Public Life Project wynika, że w 2010 r. wyznawców buddyzmu w Japonii było 36,2%, chrześcijaństwa 1,6%, zaś niezrzeszeni stanowili 57%. Autorzy raportu przewidują, że w 2050 r. wyznawców buddyzmu będzie 25,1%, chrześcijan 2,4% oraz prawie 70% osób niezrzeszonych¹⁴.

W 2000 r. na portalu internetowym www.japan-guide.com przeprowadzono ankietę, w której zapytano respondentów, do jakiej religii przynależą. Zebrano 241 ankiet, w tym 70% respondentów to kobiety, a 83% stanowiły osoby pomiędzy 10. i 30. rokiem życia. W odpowiedzi na postawione pytanie 52,4% respondentów odpowiedziało, że do żadnej, 35,8% podało buddyzm, 11,0% Shinto, a 10,6% chrześcijaństwo. Co ciekawe, w okresie Bożego Narodzenia nawet 10% więcej osób może potwierdzić przynależność do religii chrześcijańskiej.

Kolejne pytanie dotyczyło poczucia religijności. Ponad połowa ankietowanych odpowiedziała, że nie jest osobą religijną, zaś zaledwie 15,9% wybrało odpowiedź „tak”.

¹² I. Kenji, *Religious Corporations Law...* Zob. także: T. Yamamoto (red.), *The Nonprofit Sector in Japan*, Manchester University Press, Manchester 1998, s. 74, tłum. własne z języka angielskiego.

¹³ *Legislature Revises Religious Corporation Law, To Review Tax Structure*, 29.12.1995, http://www.ucanews.com/story-archive/?post_name=/1995/12/29/legislature-revises-religious-corporation-law-to-review-tax-structure&post_id=48490 [14.12.2015], tłum. własne z języka angielskiego.

¹⁴ Pew Research Center's Religion & Public Life Project 2015, <http://www.globalreligiousfutures.org/> [14.12.2015].

Czy religia jest dla respondenta ważna na co dzień? – tak brzmiało kolejne pytanie. Połowa ankietowanych odpowiedziała, że nie jest ona ważna, zaś zaledwie 2%, że jest bardzo ważna. Jeśli chodzi o uczęszczanie do miejsc kultu, to najczęściej padło odpowiedzi „raz na rok” i „kilka razy do roku” – łącznie 65,4%. Jeśli chodzi o sposób zaślubin, to ślub według tradycji chrześcijańskiej wybrałoby 45,5% respondentów, 18,3% obrządek shintoistyczny, buddystyczny zaś 8,5%. Warto zauważyć, że dla pozostałych badanych było to obojętne¹⁵.

4. Przejawy wolności religijnej na wybranych przykładach

Z powodu ogromnej różnorodności religijnej można mówić o trzech obrzędach religijnych: buddystycznym, shintoistycznym i chrześcijańskim. Ten ostatni cieszy się największą popularnością w związku z obrzędem zamążpojęcia. Japońska kultura przyjęła z zachodniej modę na śluby chrześcijańskie, którą zapoczątkowała cesarzowa Michiko¹⁶. Dla uczestników tej ceremonii bardziej liczy się oprawa niż jej duchowe przeżycie¹⁷.

Ponadto w Japonii bardzo popularne są rozmaite festiwale, które odwołują się zwykle do religii, a dotyczą zwyczajów i wierzeń dotyczących życia społecznego i kulturalnego. Wiele z nich wywodzi się z wierzeń japońskich, ale niektóre stanowią kalkę zachodnich świąt, np. Kurisumasu. Ten odpowiednik Bożego Narodzenia zawiera elementy chrześcijańskiej tradycji i znakomicie przyjął się w Japonii. Ponadto w wielu japońskich miastach organizowane są bożonarodzeniowe jarmarki np. w Fukuoce.

Warto też wspomnieć, że wiele mitów, które narosły wokół muzułmanów w Japonii, jest nieprawdziwych. Oto niektóre z nich, pochodzące ze strony Bibuły – Pisma niezależnego:

1. Japonia jest jedynym krajem, który nie przyznaje muzułmanom obywatelstwa. Bezwzględnie. Prawo jest prawem.

2. Wypełnianie obrzędów jest dozwolone tylko w zamkniętych pomieszczeniach. W przypadku, jeśli rytuały zobaczą zwyczajni Japończycy, muzułmaninowi grozi więzienie.

3. Japonia praktycznie nie posiada ani jednej ambasady w krajach arabskich.

4. Rozmowy po arabsku są surowo zabronione.

5. O otwarciu muzułmańskich szkół nawet nie może być mowy.

¹⁵ Japoński portal internetowy Japan Guide, <http://www.japan-guide.com/topic/0002.html> [14.12.2015].

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ R.A.T. Stevens, *Kimono Inspiration: Art and Art-to-Wear in America*, Textile Museum, Washington 1996, s. 158 nn. Zob. także: *Tiara Thursday: The Japanese Crown Princess Scroll Tiara*, 12.12.2013, <http://orderofsplendor.blogspot.com/2013/12/tiara-thursday-japanese-crown-princess.html> [14.12.2015].

6. W Japonii nie znajdziemy ani jednej szkoły, w której uczą arabskiego.

7. Próba szerzenia islamu jest przestępstwem. Za to można iść do więzienia i to na długo¹⁸.

Oto kilka wybranych faktów, które jednoznacznie wskazują na to, że przedstawione powyżej stwierdzenia nie mają nic wspólnego z rzeczywistością:

– W samym środku Tokio swoją siedzibę ma Islamic Center¹⁹.

– Na Tokyo University wykładany jest kierunek studia arabskie²⁰.

– W Japonii jest ponad 200 meczetów, z czego najbardziej znany jest meczet w Tokio²¹. Wyznawców islamu w Japonii jest od 70 000 do 120 000²².

– Jeśli chodzi o miejsca przeznaczone do modlitwy, są one doskonale oznakowane i znajdują się w nich pomieszczenia do ablucji oraz modlitwy z podziałem na płcie. Miejsca takie znajdziemy na m.in. lotniskach, stacjach metra oraz w dużych centrach handlowych²³.

– W związku z rosnącą liczbą turystów z krajów muzułmańskich w Japonii wprowadzono Japan Halal Food Project²⁴.

– Z krajów muzułmańskich Japonia ma swoje ambasady w Tajlandii, Pakistanie, Afganistanie, Malezji, Indonezji, Sudanie, Iraku. Z kolei w Japonii swoje placówki ma przykładowo Maroko oraz Sudan.

Wielu autorów odwołuje się w swoich pracach do stwierdzenia, że Japończyk rodzi się jako shintoista, bierze ślub w obrządku chrześcijańskim, żyje według zasad konfucjańskich, a umiera jako buddysta²⁵. Shintoizm, rdzenna religia Japończyków,

¹⁸ *Dlaczego w Japonii nie mają problemów z muzułmanami?*, Bibuła – Pismo niezależne, <http://www.bibula.com/?p=67814> [14.12.2015].

¹⁹ Islamic Center of Japan, <http://islamcenter.or.jp> [14.12.2015].

²⁰ Tokyo University of Foreign Studies, <http://www.tufs.ac.jp/english/education/ug/studies/arabic.html> [14.12.2015].

²¹ S. Siddiqui, *Japan's rich Muslim past and present*, 03.11.2014, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/11/japan-rich-muslim-past-present-2014112115633107534.html> [14.12.2015].

²² C. Yildirim, *Muslim population in Japan increases with Islamic demands*, 31.05.2015, <http://www.dailysabah.com/asia/2015/05/31/muslim-population-in-japan-increases-with-islamic-demands> [14.12.2015]; M. Abedin, *Islam in Japan – An Interview with Professor Hassan Ko Nakata*, 7.08.2010, http://religion.info/english/interviews/article_491.shtml#.VjZUCbcvfiU [14.12.2015].

²³ Nankai Electric Railway, <http://www.howto-osaka.com/en/special/other/prayer/> [14.12.2015]; <http://mochimochijapan.tumblr.com/post/105131365662/prayer-room-takashimaya-department-store-in> [14.12.2015].

²⁴ G. Jackowska, *Japonia rozkręca turystykę halal*, 4.04.2015, <http://www.euroislam.pl/index.php/2015/04/japonia-rozkręca-turystyke-halal/> [14.12.2015].

²⁵ K. Pawłowska, *Religijne źródła stosunku Japończyków do natury i obrazu święt, obchodów i rytuałów w krajobrazie japońskim*, „Krajobrazy Pogranicza Kulturowego, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Sosnowiec” 19/2013, ss. 26-36; A. Kość, *Państwo a religia w prawodawstwie japońskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 5/2002, A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon (red.), KUL, Lublin 2010, s. 3 nn., https://www.kul.pl/files/214/public/SPW_on-line/Full_versions/Studia_z_Prawa_Wyznaniowego_tom_5.pdf [14.12.2015].

nigdy nie została całkowicie przez nich wyparta. Ta politeistyczna i zarazem animistyczna religia jest nadal istotna nawet dla zdeklarowanych ateistów. Do 1945 r. shinto było oficjalną religią Japonii związaną z kultem cesarza. Cesarz na mocy Konstytucji Meiji był święty i nienaruszalny²⁶. Natomiast buddyzm był religią wspierającą strukturę organizacyjną władzy.

Podsumowanie

Współczesna Konstytucja Japonii aż w czterech przepisach prawnych materializuje zasadę wolności wyznania. Wolność ta jest jednym z podstawowych praw człowieka, zawartych w ustawie zasadniczej państwa, a także ustawach szczegółowych. Z powodu ogromnej różnorodności wyznaniowej w Japonii nie ustanowiono religii państwowej, zaś z punktu widzenia wolności jednostki bardzo ważne było uchwalenie zasady wolności religijnej we współcześnie obowiązującej Konstytucji Japonii i respektowanie jej na wszystkich poziomach tworzenia prawa.

²⁶ Konstytucja Meiji (1889).